

СЕКЦІЯ 4

ІСТОРІЯ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПОНЕНТИ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Штагер Тетяна

Горлівський інститут іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Дніпро)

ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОНЦЕПЦІЇ «РУССКОГО МИРУ»: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ТА СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Ключові слова: «русский мир», походження, панславізм, геополітика, пострадянський простір.

Keywords: «russian world», origins, pan-slavism, geopolitics, post-soviet space.

Після падіння Константинополя в 1453 р. Московське князівство почало формувати ідею «Третього Риму» як спадкоємця православної Візантії. Це було підкріплено шлюбом Івана III із Софією Палеолог, племінницею останнього візантійського імператора. Московська еліта розглядала це як знак передачі духовної та політичної місії від Візантії до Московії. Доктор філософії з політичних наук Лондонського університету Р. Данкан наголошує: «Ідея Москви як Третього Риму стала основою ідеологічного самовизначення Московії, обґрунтовуючи її право на духовне лідерство серед православних народів» [9, с. 214]. Ця концепція була спрямована на утвердження Москви як єдиного центру православ'я, що протистояв католицькому Заходу.

У XIX столітті ідея трансформується у панславізм – ідеологію, що проголошувала культурну, історичну та духовну єдність слов'янських народів. Російська імперія використовувала панславізм для об'єднання слов'янських народів під своїм контролем, підкреслюючи їх спільну спадщину та православну віру. Д. Хомяков, один із провідних ідеологів того часу, стверджував, що Росія має особливу місію серед слов'ян, виступаючи їхнім захисником і провідником [3, с. 45].

Відомий американський історик та політолог Тімоті Снайдер зазначає: «Панславізм не тільки зміцнював ідеологічний фундамент імперії, але й ставав виправданням для її територіальних амбіцій» [1, с. 172]. У XX столітті ця ідея відроджується в радянському контексті через концепцію «дружби народів», що мала на меті консолідацію багатонаціонального Радянського Союзу.

У XXI столітті концепція «русского миру» набуває нового розвитку завдяки активній підтримці Російської православної церкви (РПЦ). Вона слугує ключовим елементом у створенні ідеології духовної єдності народів, які раніше входили до складу Російської імперії чи СРСР. Патріарх Кирило часто акцентує на ідеї «спільної духовної спадщини», стверджуючи, що Росія, Україна та Білорусь утворюють єдиний цивілізаційний простір. Доктор історичних наук В. Яремчук підкреслює: «Концепція “русского миру” та пов'язані з нею терміни “Малоросія” і “Новоросія” були предметом дослідження таких науковців, як С. Адамович з Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника, А. Бойко з Інсти-

туту журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка та П. Павленко з Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. У своїх роботах вони підкреслювали штучний характер нав'язування цих домінант українському суспільству через російські медіа та мережу УПЦ МП» [6]. Ця риторика має на меті посилити легітимність геополітичних амбіцій Росії. Стрімкого поширення концепція «русского миру» набула після 21 червня 2007 р.: у зв'язку з указом Президента Російської Федерації В. Путіна № 796 було створено фонд «Русский мир» [6].

Концепція «русского миру» є не лише культурно-релігійною ідеологією, але й ключовим інструментом гібридної війни Росії проти України. Вона забезпечує виправдання агресивних дій, як-от анексія Криму та війни на Донбасі, через наративи про «захист російськомовного населення» та «історичну справедливість». Як зазначає Тімоті Снайдер, «русскій мир» стає ідеологічним підґрунтям для поширення впливу Росії та виправдання її територіальних амбіцій [1, с. 173]. Це також підтверджується аналітичними дослідженнями американського історика, політолога, Олександра Мотиля, який описує ідеологію «русского миру» як частину політики дестабілізації суверенних держав пострадянського простору [8, с. 256].

Концепція «русского миру» активно використовується в геополітичній стратегії Росії для повернення свого впливу на пострадянські держави. Наприклад, анексія Криму в 2014 р. була виправдана наративами про «захист російськомовного населення» та «історичну справедливість». Ці самі аргументи використовуються для втручання у внутрішні справи України, Молдови, Грузії та інших країн. Як пише данський історик Копенгагенського університету М. Суслов, «ідея «русского миру» перетворилася на ідеологічне виправдання для агресивних дій Росії, спрямованих на створення сфер впливу» [2]. Така політика супроводжується інформаційними кампаніями, які поширюють ідеологію «русского миру» через ЗМІ, освітні програми та релігійні структури.

Концепція «русского миру» є багатовимірним ідеологічним явищем, яке має глибоке історичне коріння та сучасну геополітичну значущість. Вона базується на історичних наративах про духовну місію Москви як «Третього Риму» та прагненні до культурної й політичної єдності слов'янських народів. У сучасному контексті ця концепція слугує інструментом легітимізації зовнішньополітичних амбіцій Росії, активно підтримується Російською православною церквою та використовується для впливу на пострадянському просторі. Водночас вона стає основою для інформаційних кампаній, спрямованих на підтримку імперських претензій та збереження контролю над колишніми республіками СРСР.

Отже, «русскій мир» залишається ключовим елементом у стратегії Росії щодо зміцнення свого впливу як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях.

Одним із ключових аспектів концепції «русского миру» у XXI столітті є її роль у гібридній війні Росії проти України, ідеологія використання для легітимізації територіальних претензій, виправдання воєнної агресії та проведення інформаційних проблем. Концепція «русского миру» стає основою впливу на пострадянські держави та інструментом дестабілізації регіону.

Джерела та література

1. Снайдер Т. Криваві землі: Європа поміж Гітлером та Сталіним: монографія. Київ: Грані-Т, 2011. 448 с.
2. Суслів М. Концепція «руського мира»: пострадянська геополітична ідеологія та логіка «сфер впливу». *Геополітика*. 2018. Т. 23(2). С. 330–353. DOI: 10.1080/14650045.2017.1407921.
3. Хомяков Д. Про слов'янську єдність і роль Росії. Москва: Імператорська друкарня. 1856. 576 с.
4. Указ Президента Российской Федерации «О создании фонда “Русский мир”». URL: <https://docs.cntd.ru/document/902047878> (дата звернення: 24.01.2025).
5. Якубова Л. Д. Рашизм. Звір з безодні / НАН України. Ін-т історії України; передм. Валерій Смолій. Київ: Академперіодика, 2023. 315 с.
6. Ярмчук В. РПЦ на Донбасі як інструмент інформаційно-пропагандистської політики Російської Федерації. Способи і форми протидії держави і суспільства церковно-релігійній деструкції. *Донбас у системі інформаційної безпеки держави: регіональні особливості, зовнішні виклики, інструменти боротьби з антиукраїнською пропагандою*. Аналітична доповідь. Київ, 2015. С. 124.
7. Постанова «Про Заяву Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненавистницьких». *Верховна Рада України / Законодавство України*. 02 травня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-20#Text>
8. Chatham House. Russia's Use of Soft Power in the Post-Soviet Space. *Policy Brief*. 2020.
9. Duncan P. J. S. Russian Messianism: Third Rome, Holy Revolution, Communism and After. London: Routledge, 2000.

Hnyp Yevhenii

University of Wrocław

MUSCOVITE-UKRAINIAN WARS IN HISTORY AND MODERNITY

Ключові слова: історія, українсько-російські відносини, козаки, Річ Посполита, війна за незалежність України.

Keywords: history, Ukrainian-Russian relations, cossacks, Polish-Lithuanian Commonwealth, Ukrainian war of independence.

В історії знайдеться чимало збройних конфліктів, у яких українці на боці інших держав билися проти московитів. Найбільше можливостей схрестити мечі створили війни під знаменням Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтського. Литовські князі Гедимін та його син Ольгерд протягом XIV ст. зібрали під своїм пануванням левову частку руських земель [4, с. 63–64]. Натомість московські князі вирішили, що вони є єдиними повноправними володарями Русі і їхній святий обов'язок – об'єднати втрачені землі [1, с. 80]. Під таким ідеологічним прикриттям Московське та Литовське князівства сточили не одну війну, в яких українці брали участь також.

Литовсько-московська війна 1500–1503 рр. виявилася першою масштабною поразкою для Великого Князівства Литовського. Частина українських земель відійшла Московії, а князь Іван III прозвав себе «государем всія Русі» [1, с. 74]. Цікавою в цій війні є участь українців, оскільки бойові дії відбувалися за удільні князівства Сіверщини, а серед воєначальників були представники руських велико-